

G i a y B é l a

A magyar irodalom külföldi egyetemi oktatása

1.0 A lektori konferenciákon hosszabb idő óta¹ nem szerepeltek programszerűen a magyar irodalom és más hungarológiai szaktárgyak oktatásának elméleti és módszertani kérdései. Egy-egy előadás vagy hozzászólás foglalkozott ugyan ezzel a témával, az oktatás helyzetének áttekintésére, mélyebb elemzésére azonban nem került sor. Eddig rendezett tanácskozásainkon a magyar mint idegen nyelv oktatásának kérdései kerültek előtérbe. A témaválasztás alakulásában elsősorban nem szubjektív okok, vagy elkötelezettségek játszottak közre, hanem egy alakuló-formálódó szakma objektív szükségletei. Ezek között az alábbi főbb tényezőket említhetjük:

- a magyar mint idegen nyelvi diszciplína számos elméleti és módszertani kérdése még korántsem tekinthető kellően tisztázottnak, ezért sürgető szükség volt /és van/ az ezzel a területtel kapcsolatos feltáró-és elemzőmunkára;

- a magyarnyelv-tanítás nemcsak célként, hanem eszközként is funkcionál, és meghatározó módon befolyásolja a szaktárgyi oktatás, a hungarológus szakemberképzés lehetőségeit és színvonalát;

- a 70-es, 80-as években a külföldi egyetemeken létesült vagy újraindított magyar oktatóhelyek többsége nyelvoktatást végző lektorátus, így ez a mennyiségi növekedés is a nyelvoktatási kérdések áttekintésének, újragondolásának igényét erősítette stb.

1.1 A hungarológia oktatásában az extenzív növekedés² mellett számos szerkezeti-tartalmi változás is megfigyelhető. A teljesség igénye nélkül érdemes ezek közül megemlíteni néhányat:

- az utóbbi tíz-tizenöt évben több új magyar tanszék és szakképzéssel foglalkozó oktatóhely jött létre, ezzel erősödött a szaktárgyi oktatás súlya;

- megnövekedett az érdeklődés egyes szaktárgyak pl. a történelem, a művelődéstörténet stb. oktatása iránt;

- néhány külföldi egyetemen hungarológiai központ létesült, ahol kialakíthatók az alapfeltételei az interdiszciplináris szemléletre való áttérésnek, ami egy sor - a korábbtól eltérő - szervezési, oktatási, kutatási stb. feladat elvégzésével jár együtt;

- a hungarológiai oktatás módszertani gyakorlata észrevehetően gazdagodik és differenciálódik, egyre nagyobb teret kap az a felismerés, hogy a külföldi egyetemi magyaroctatás mind tartalmi, mind módszertani tekintetben sajátos megközelítést és megoldásokat kíván;

- az utóbbi évtizedben számos országban megélné-
kült a hungarológia kutatása, ami hozzájárult a hungarológia oktatás szakmai - intellektuális háttérének erősödéséhez, presztízsének növekedéséhez stb.

A fentiekén kívül meg kell jegyezni, hogy a szaktárgyi oktatással foglalkozó oktatóhelyek többségének tevékenységét továbbra is a tradicionális filológiai szakképzési modell határozza meg.

1.2 Az eredmények nem feledtethetik el velünk, hogy néhány visszatérő probléma, illetve régi gond nehezíti az oktatást és akadályozza az előrelépést.

Sok helyen hiányoznak vagy nem állnak rendelkezésre kellő számban a megfelelő színvonalú nyelvkönyvek, szaktárgyi jegyzetek, segédkönyvek és szakkönyvek. Meglehetősen általános gyakorlat, hogy nem a helyi sajátosságoknak, igényeknek megfelelő nyelvkönyvekből, tankönyvekből, jegyzetkből tanítanak, illetve esetenként egyáltalán nincsenek - pl. szaktárgyi - jegyzetek.

Többet és az eddiginél hatékonyabban kellene foglalkozni a hungarológia oktatás szakmai sajátosságainak feltárásával, az általánosítható tapasztalatok összegyűjtésével és elterjesztésével. Fontos lenne a tehetséggondozás intézményes megoldása, a differenciált hungarológiai továbbképzés rendszerbe foglalása és megvalósítása. A ha-

tékonyság fokozása érdekében szükség van a külföldi oktatóhelyek munkáját támogató magyarországi intézmények és szervezetek tevékenysége közötti koordináció megvalósítására.

Ezek természetesen csak kiragadott példák a megoldandó feladatok halmazából.

2.0 A magyar irodalom külföldi egyetemi oktatásának helyzetéről, szakmai és módszertani kérdéseiről meg lehetőségen nehéz átfogó igénnyel szólni. Nemcsak a már elmondottak miatt, hanem azért is, mert eddig nem folytak és jelenleg sincsenek a hungarológia oktatására vonatkozó kutatások. Másrészt jelentősek az egyes oktatóhelyek közötti különbségek a képzési célok, feltételek és módszertani gyakorlat tekintetében. A képzési változatok, az egyedi megoldások nagy száma nehezíti az áttekintést és korlátozza a tapasztalatok átvételét, szélesebbkörű alkalmazását is.

Az oktatási kérdések elemzése során rendelkezésre álló források, - a lektori és egyéb tanácskozások anyagai, oktatási dokumentumok, oktatói jelentések, beszámolók stb.-betekintést nyújtanak ugyan a szakterület helyzetébe, de szükség van egzakt vizsgálatokra is. A hungarológia oktatására vonatkozó ismeretek és információk gyakran személyhez kötöttek, így nem nélkülözhetők az oktatókkal folytatott konzultációk, a helyszíni tapasztalatok. Remélhető, hogy a magyarságkutatás programjában tervbe vett felsőoktatási kutatások eredményeként már a közeljövőben jelentősen bővülnek a hungarológia oktatására vonatkozó ismeretek és mód nyílik a szakmai kérdések mélebb elemzésére.

2.1 Az oktatás cél- és feltételrendszerének, valamint módszertanának jelentős különbségei miatt meg kell különböztetnünk a magyar anyanyelvűek /nemzetiségűek/ képzését a más anyanyelvűek magyaroktatásától. Ez nagyon nyilvánvaló evidenciának tűnik, merev elválasztásról azonban nincs mindig szó, hiszen egyes oktatóhelyeken előfordul, hogy nem különül el egymástól a kettő. Ennek természetesen messzemenő szakmai és módszertani következményei vannak.

Alábbi fejtegetéseink jórészt a nem magyar anyanyelvűek egyetemi magyaroktatására vonatkoznak, egyes megállapítások azonban a másik csoportra is jellemzőek vagy érvényesek lehetnek.

2.2 A magyaroktatás lehetőségeit számos sajátos körülmény befolyásolja. Ezek közül tipikusnak tekinthetők a következők:

- az oktatás nem magyar anyanyelvű környezetben folyik;
- a hallgatók az egyetemi tanulmányok megkezdésekor nem rendelkeznek magyar nyelvtudással /vagy hiányos nyelvtudással rendelkeznek/;
- a magyaroktatás nem graduált, közoktatási előzményei nincsenek;
- a hallgatóknak az egyetemet megelőző tanulmányaikból nincsenek mélyebb ismereteik a magyar irodalomról, történelemről, kultúráról stb.;
- erősen behatárolt a feldolgozható tananyag mennyisége stb.

Az oktatóhelyek egy részére jellemző, hogy a hallgatók adminisztratív jellegű beiskolázás alapján kerülnek a magyar szakra, így a felvettek motivációs szintje alacsony; néhány országban a magyar oktatóhelyeken nem a magyar, hanem a hallgató anyanyelve az oktatás nyelve; egyes helyeken nagyon esetleges a megszerzett magyar nyelvismerettel és szaktudással való elhelyezkedés lehetősége stb.

A hallgatók a helyi lehetőségektől függően fő- vagy mellékszakként, kötelezően választható, illetve fakultatív módon folytathatnak magyartanulmányokat. Külön csoportot alkot az egyetemi keretben folyó és magyarországi felsőfokú tanulmányokra felkészítő nyelvi és szaktárgyi oktatás.

A magyar nyelv, irodalom, stb. tárgyakat oktatók többsége magyar származású és magyar anyanyelvű tanár. Egyes országokban jelentős a belső oktatói utánpótlás, örömdetesen nő ugyanis azoknak az oktatóknak a száma, akik nem magyar származásúak, és képzettségüket is kül-

földi magyar oktatóhelyen szerezték.

A többé-kevésbé általánosítható vonásokat természetesen még tovább lehetne sorolni, a fentebb elmondottakat csak jelzésnek szántam és további mondanivalóm alátámasztására szeretném felhasználni.

3.0 A külföldi egyetemeken folyó magyar irodalom oktatásnak - szervezeti, nyelvi és tartalmi szempontokat figyelembevételével - öt fő változata különíthető el. Ezek a következők:

- a/ rendszeres magyar irodalom oktatás magyar nyelven;
- b/ rendszeres magyar irodalom oktatás nem magyar nyelven, /a hallgató anyanyelvén vagy közvetítő nyelven/;
- c/ önálló előadások, előadássorozat vagy szeminárium a magyar irodalom egyes korszakairól, alkotóiról /általában idegen nyelven - a hallgató anyanyelvén/;
- d/ a magyar irodalom és kultúra, mint a regionális tanulmányok, a közép-kelet európai művelődésről nyújtott kép vagy az azzal kapcsolatos tantárgyi program része /idegen nyelven - a hallgató anyanyelvén/;
- e/ a magyar irodalom és kultúra mint a magyar országismeret - oktatás /"civilizáció"/ része /magyar vagy idegen nyelven/.

Valamennyi formációban elvileg komparatív alapon is lehet /és kellene/ oktatni, erre azonban ritkán van következetes példa. A rendszeres irodalmi előadásokat általában önálló műelemzési, szövegelemzési, stilisztikai foglalkozás egészíti ki, de "kombinált" formák is előfordulnak.

3.1 A vázlatos tipológiával kapcsolatban mindennek előtt az oktatás nyelvének kérdéséről szeretnék kissé bővebben szólni. Ahol a helyi, egyetemi előírások lehetővé teszik, az oktató gyakorlatilag két lehetőség közül választhat:

- a hallgató szempontjából anyanyelvű előadásokat, foglalkozásokat tart, s ezzel alaposabb és mélyebb képet ad a magyar irodalomról,
- vagy magyar nyelvű /a hallgató szempontjából idegen nyelvű/ előadásokkal próbál operálni, és körültekintő

szelekcióval, egyszerűbb nyelvezettel megfogalmazott anyagot állít össze, amelyet kor- és pályaképekkel kibővített műelemzéssel egészít ki. Gyakran előfordul, hogy az irodalomoktatás ideálisnak tűnő módjáról - leszámítva a magyar nemzetiségűek oktatását -, a kötetlen formájú magyar nyelvű előadásról a nyelvi - megértési korlátok miatt még a felsőbb évfolyamokon is le kell mondani³.

A hallgató anyanyelvén vagy az általa ismert közvetítő nyelven tartott foglalkozásoknak a már említett előnyei mellett több hátránya is van. Az esetek jelentős részében ez a módszer korlátozza a magyar irodalommal való közvetlen találkozást. Bizonytalan ugyanis, hogy a magyar irodalmi tanulmányok szempontjából fontos műnek /műveknek/ván-e, és ha van, milyen színvonalú a fordítása. A régi vagy az újabb magyar irodalom sok fontos alkotása pl. még világnyelveken sem hozzáférhető, nem beszélve az úgynevezett kisebb nyelvekre történő fordítások hiányáról. Nyelvi és módszertani szempontból zavaró lehet az eredeti műnek a hallgató anyanyelvén való elemzése során az egyik nyelvről a másik nyelvre való átváltás gyakori kényszere stb.

A magyar nyelven folyó előadás és műelemzés mellett mindenekelőtt az szól - bár jelentős többletmunkát jelent a felkészülés, a tananyag előkészítése és módszertani feldolgozása -, hogy eredményesen fejleszti a hallgatók nyelvi készségeit és lehetővé teszi az irodalmi művek közvetlen megismerését. A hallgatók egyébként meglehetősen ritkán hallanak összefüggő, folyamatos magyar beszédet, így ez a módszer a nyelvi környezet megteremtését is szolgálja. A magyar nyelven folyó előadásokkal, szemináriumokkal állandóan gyarapszik a hallgatók nyelvtudása, bővül a szakmai szókincse és kifejezési repertoárja, erősödik a hallás utáni megértési, olvasási készsége.

Elképzelhetőek és vannak természetesen egyéb megoldások is, amikor pl. a fokozatosság figyelembevételével az alsóbb évfolyamokon az anyanyelv az oktatás nyelve, a felsőbb évfolyamokon pedig részben vagy teljes egészében

a magyar. A megfelelő módszer megválasztását a helyi adottságok és körülmények döntik el. Az "ideális" helyzet az irodalom oktatása szempontjából valóban igen ritka, annál gyakoribb a szakmai vagy nyelvi megfontolásból kötött kompromisszum.

3.2 A magyar irodalom tanításának egyik legfontosabb kérdése a tantárgyi koncentráció megvalósítása. A tantárgyi koncentráció első síkja a nyelv- és irodalomtanítás kapcsolatrendszere, amelyre változó hangsúlyokkal, de a tanulmányok egész tartama alatt szükség van. Az irodalomtörténeti ismeretek, az irodalmi művek feldolgozásában a legnagyobb akadályt a nyelvi-információs nehézségek jelentik, ugyanis a műelemzés során ki kell használni az irodalmi műveknek az ember és a társadalom élményszerű megismertetésében játszott szerepét, és a művek megismerése esztétikai élményt kell hogy nyújtson a hallgatóknak. Ezeknek a követelményeknek a megvalósítása nagy mértékben függ a hallgatók nyelvtudásának szintjétől.

Az irodalomoktatás széleskörű nyelvi megalapozást kíván, és egy sor nyelvi készség előzetes kialakítását teszi szükségessé. Szervezési, nyelvi és tartalmi szempontból a fenti körülmények között az oktatás "graduálása" jelentheti a megoldást. Az irodalom és a többi szaktárgy oktatását tehát intezív nyelvoktatásnak kell megelőznie. Ebben a formációban az első két év a köznyelvi alapozás időszaka, a további két-három évet pedig a szaknyelvi-szaktárgyi oktatás dominanciája határozza meg. A nyelvi alapozással párhuzamosan történhet meg a hungarológiai tanulmányokba való bevezetés és az általános tárgyaknak anyanyelven való oktatása. A graduálás nyelvi szempontból azt is jelenti, hogy a köznyelvtől közeledünk a szaknyelv, az irodalmi nyelv megismertetése felé, hiszen az egyetemi oktatásnak - a képzés irányultságától függő mértékben - a mindennapi élettel kapcsolatos kommunikációs igények

kielégítésére is fel kell készítenie a hallgatókat.

A köznyelvi nyelvtudás természetesen nem elegendő az irodalomtörténeti anyag feldolgozásához, a különböző stílusú és nyelvhasználatú irodalmi korszakokban és művekben való elmélyüléshez. Az oktató az irodalomtörténeti ismeretek feldolgozása és az irodalmi alkotások elemzése során gyakran kerül az elé a dilemma elé, hogy a megértés érdekében vajon a "művet üsse-e agyon a primitív nyelvi szintre való explikálással, vagy a szükséges didaktikai fegyelmet lazítsa-e fel messzire kalandozó magyarázatokkal. S ekkor még mindig csak a szótári megértésig jutott, feledni igyekeztén az olvasott szöveg tartalmának történelmi, irodalomtörténeti, stilisztikai vagy verstani rétegeit."⁴

A nyelvi alapozás végére a beszédértés és a beszéd-készség kialakítása mellett ki kell fejleszteni a magas-szintű magyar nyelvű olvasási- és íráskészséget, képessé kell tenni a hallgatókat rövidebb összefüggő magyar szövegek, előadások megértésére, a magyar nyelvű jegyzetelésre, a vázlatkészítésre, a hallottak vagy olvasottak beszédbeli vagy írásbeli reprodukálására, a fogalmazásra.

A haladó nyelvtanulási szakasz, a felsőbb évfolyamokon folyó nyelvoktatási tevékenység mindinkább a szakképzés igényeit szolgálja. Ebben a szakaszban a készségek komplex fejlesztése kerül előtérbe. A nyelvi anyag koncentrikusan bővül, a szakmai tartalom és stílus válik meghatározóvá és kiteljesedik a nyelv eszközfunkciója. A nyelvi anyag bővülésén belül a lexikai anyag növekedése lesz a döntő tényező. A nyelvtani ismeretek tudatosításával a nyelvi készségek magasabb szintre emelkednek. Az oktatásban nagy szerepet kapnak az individualizált kifejezési formák: a hallgatók önálló magyar nyelvű kiselőadásokat tarthatnak, beszámolókat készíthetnek, vitákat folytathatnak, házi dolgozatokat, szeminárium- és évfolyamdolgozatokat írhatnak magyarul. Kötelező olvasmányaik között egyre több lehet az eredeti magyar mű. Nyelvi ismereteik élő nyelvi környezetben való fejlesztése érdekében fordítanak, tolmácsolnak stb.

A felvázolt rendszer utolsó periódusában szinte már nem is különíthető el szakmai ismérvek alapján a nyelvoktatás és a szakképzés. A harmadik szakasz célja a hallgatók nyelvi készségeinek finomítása, az önálló közlemények, a szakmai tartalom helyes megformálásának elősegítése, a nyelvi-stilisztikai konzultálás, a korrekciós munka. A nyelvi készségek ebben a periódusban különböző stílusú szak- és irodalmi szövegeken fejlődnek tovább.

3.3 Az irodalom oktatásában jelentős segítséget adhatnak a nyelven kívüli eszközök, a társ-művészetek is. Irodalmi, történelmi ihletésű képzőművészeti alkotások, megzenésített irodalmi művek, zenei illusztrációk, fotók, videofilmek stb. bemutatása és felhasználása adott esetben nemcsak az irodalmi művek megértését segítheti, hanem hozzájárulhat az élményszerű befogadáshoz is. "Korszakok, ideológiák, stílusirányzatok azonossága, helyzetek, figurák, formák hasonlósága vagy éppen kontrasztja, egyazon téma feldolgozása különböző művészeti ágakban: ez mind alapot adhat, hogy a nyelv- és irodalomtanítás gyakorlatában együvé kerüljenek."⁵ Ilyen összefüggéseket, kapcsolódásokat természetesen nemcsak a magyar kultúra keretein belül kell keresni, hanem ki kell tágítani összehasonlító vizsgálódásainkat, példanyagunkat a hallgatók nemzeti kultúrájára és irodalmára is.

Az irodalomóra informatív gazdasága, a szellemi keretek kitágítása, az érzelmi hatáskeltés gazdag eszköztára csak akkor válik eredményessé az oktatási folyamatban, ha a kívánt didaktikai cél irányába hat, és nem vonja el a hallgatók figyelmét a tárgyalt kérdéstről, az elemzésre váró műtől. A fenti eszközök tehát csak kiegészítő jellegűek, amelyek azonban jelentősen könnyíthetnek a hallgatók megértési-befogadási gondjain.

3.4 A nyelv- és irodalomtanítás koncentrációján kívül a szaktárgyak közötti koncentráció megvalósítása is elengedhetetlen. Ennek érdekében a nyelvi,

tartalmi és módszertani szempontokat átgondoltan és rugalmasan érvényesítő tantervi keretekre, tantárgyfelosztásra és kiforrott tananyagokra van szükség.

A nyelvi-irodalmi jelenségeket csak egy szélesebb történeti, művelődéstörténeti keretben lehet értelmezni. A magyar irodalom történetét a nép és a művelődés fejlődéstörténetének előzetes vagy párhuzamos ismertetésével kiegészítve, mint a világirodalom szerves részét kell bemutatni. A magyar irodalmi anyag belső tagolásánál a nagy európai irodalmi és művészeti mozgalmak, stílusirányzatok korszakolásához célszerű igazodni. Ez biztosítja a már ismert és az új jelenségek, fogalmak, ismeretek közötti kapcsolatot. Ennek megvalósulását elősegítheti az, ha a magyar szakos hallgatók tantervében a világirodalom tanulmányozása is szerepel.

A szaktárgyi koncentráció megteremtése, az ismeretek egymásraépülése és koncentrikus bővítése szempontjából eredményesnek bizonyul, ha a magyar szakos hallgatók tanulmányaik kezdetén az országismereti tantárgy keretében megkapják a legalapvetőbb történelmi, földrajzi, művelődéstörténeti stb. információkat. Ahol a magyar történelem vagy a művelődéstörténet önálló tantárgyként szerepel a tantervben, ott sokkal bonyolultabb didaktikai feladat a nyelvi és szaktárgyi koncentráció megteremtése, a kronológikus rendnek a szinkron és diakron szemlélethez igazodó kialakítása.

A tantárgyi keretek, az egyes szaktárgyak oktatási időtartamának a kijelölésénél, a tananyag szerkezeti felépítéskor nemcsak a képzési célokat és feladatokat kell mérlegelni, hanem a szakmai ismeretek és a történeti fejlődés, a társadalmi-politikai előzmények kapcsolatrendszerét is. A felsorolt szempontok összhangját már csak azért is nehéz megteremteni, mert a hallgatók leginkább a szinkron ismeretekre motiváltak.

3.5 A szakmai ismeretek megalapozását, illetve koncentrációját egyaránt szolgálják a szakmai vagy tantárgyi bevezetések: pl. bevezetés a magyar

filológiába vagy a magyar nyelvészetbe, esetleg bevezetés a hungarológiába stb, amelyek a legfontosabb tudnivalók /művek, alkotók, irányzatok, stílusok, intézmények, orgánumok stb./ anyanyelven való ismertetését tartalmazzák. A magyar tanulmányok kezdeti szakaszában ezek az információk nemcsak a hallgatók tájékozódását segítik, hanem egyúttal motivációjukat is erősítik.

3.6 A külföldi egyetemi auditóriumban folyó magyar irodalomoktatás feltételezi, hogy a hallgatók tájékozottak nemzeti irodalmukban és a világirodalomban, így elvileg nem lenne szükség irodalomelméleti alapfogalmak oktatására. A gyakorlatban azonban a szemléleti különbségek, a tartalmi problémák vagy a hallgatók hiányos felkészültsége miatt stb. esetenként ki kell térni elméleti összefüggésekre, terminológiai kérdésekre magyarázatra is. A magyaroktatás ebben a vonatkozásban nemcsak szakspecifikus, hanem általános filológiai képzési funkciókat is ellát. Ennek mértéke és szüksége egyrészt az adott országban folyó középiskolai oktatás tartalmától és színvonalától függ, másrészt attól, hogy az irodalomtudomány általános kérdései milyen módon és mélységben szerepelnek a hallgatók egyetemi képzési programjában.

A magyar nyelven folyó oktatásban az anyanyelven már ismert szakmai kifejezések és fogalmak magyar megfelelőit egyébként is meg kell tanítani. A magyar irodalom speciális kérdései miatt a megfelelő elméleti ismereteket ki kell egészíteni, illetve ezek magyar példaanyagon való értelmezésére is szükség van. Az elméleti kérdések, a terminológia tisztázásánál hatékony módszer az ismert példákra való hivatkozás, valamint a komparatív megközelítés.⁶

4.0 A magyar irodalom oktatása emberi, művészi, esztétikai értékek közvetítését jelenti. Az érték közvetítő funkciónak a fenti körülmények között kettős kötöttsége van: nevezetesen a közvetítőnek nemcsak a saját belső /nemzeti/ értékrendjére kell tekintettel lenni, hanem messzemenően figyelembe kell venni a befogadó érdeklődését, ízlését, értékítéletét is. A magyar irodalmi.

művekkel, alkotókkal, folyamatokkal való ismerkedés, az irodalom oktatása során két kultúra és két értékrend találkozása jön létre. Ebben a folyamatban jelen vannak, illetve lehetnek az elfogadás és az elutasítás, a megértés és a meg nem értés gondolati-érzelmi motívumai. "A két értékrendben meglevőközös humanista alapok, az érintkezés a meg- és egyetértés biztosítékai. Vannak aztán olyan elemek, amelyek földrajzilag-történelmileg, eszmeileg meghatározottak. Ezeket tovább színezheti az egyéni szemlélet, felfogás. Az utóbbi esetben a konfrontáció a kézenfekvő... Vállalja-e a tanár a vitát? Igen, mert ezzel informál, gondolkodásra serkent és segít. Segít a többi között abban, hogy gondolkodását és vele az értékrendet, amelynek alapján áll, megismerjék. Ezzel formálja a másik értékrendet, annak szöveteit rugalmasabbá teszi: fogékonyabbá-alkalmasabbá más értékek szerves befolyásolására. Egyúttal előmozdítja az irodalmi művek hatékony cseréjét."⁷

A más nézőpont tisztelete vagy elfogadása nem jelentheti az adott mű vagy egy életmű leértékelését, nem kérdőjelezheti meg a belső értékrendet, csak annak elismerését jelenti, hogy más válogatási, választási, értékelési szempontok is lehetségesek. A nemzeti kultúráját, irodalmát ismertető, bemutató tanárnak "a külföldi optika megszokása fájdalmas folyamat"⁸, de ugyanakkor maradandó tanulságokat is adhat számára, fejlesztheti érzékenységét, toleranciáját, de vitakészségét is. "Az előadó tanár és a hallgató általános beállítottsága, egyéni nézőpontja, vizsgálati szempontja eleve adott és nyilvánvalóan mást csendít ki a történelmi-társadalmi, mást a lélektani, mást a stíluselméleti, mást az érzelmi hatást elemző és hangsúlyozó előadó és a hallgatóság egyazon műből is."⁹

4.1 A fenti körülmények között magától értetődő, hogy a magyar irodalom oktatója ismeri tanítványai országának történelmét, kultúráját, irodalmát. Fontos ezen kívül a magyar irodalom befogadására, a fordításokra,

irodalmi kapcsolatokra irányuló tájékozottság, valamint annak felmérése, hogy a hallgatók korábbi tanulmányaiban milyen magyar irodalmi művek és alkotók szerepeltek. Mindezek az információk a két ország közötti politikai-kulturális stb. kapcsolatok ismeretrendszerébe illeszkednek. Csak úgy képzelhető el oktatóhely-specifikus tananyagok készítése és adekvát oktatási módszerek kialakítása, ha ezek ismeretében látunk munkához. Így alakíthatók ki a tananyag felépítésének csomópontjai, belső arányai, a művek kiválasztásának szempontjai. A fogadókészség, az előzmények ismeretében az irodalmi anyag felépítésében előtérbe kerülhetnek olyan alkotások, irányzatok is, amelyek nem játszanak meghatározó szerepet a belső /nemzeti/ értékrendszerben, de az adott esetben helyi jelentőséggel bírnak.

Az elmondottak méginkább világossá teszik, hogy a terjedelmi, nyelvhasználati és az információs problémákon túl szemléleti, tartalmi okok miatt is csak korlátozottan vagy egyáltalán nem használhatók külföldön a hazai gyakorlatban alkalmazott tankönyvek, jegyzetek, és segédkönyvek.

5.0 Az irodalomoktatás közvetlen szakmai érdekein túl a hungarológus szakemberképzés perspektívái szempontjából is fontos a hallgatók többirányú tájékozódásának elősegítése és a magyar vonatkozású kulturális tevékenységben való részvételének támogatása. Az idegen kultúra befogadását ugyanis sajátos szemléleti megközelítés és attitűd jellemzi.

"Ha valaki kívülről közeledik egy nemzet kultúrájához, akkor a többitől eltérő civilizációnak, kultúrának a profilját keresi benne még akkor is, ha ki-ki érdeklődése szerint vagy a nyelvészet, vagy az irodalomtörténet, vagy más tudomány iránt érdeklődik elsősorban. De már csak technikai okokból is nélkülözhetetlen egy külföldi számára, ha magyarral, de ugyanígy egy magyar számára, ha skandinavisztikával vagy polonisztikával akar fog-

lalkozni, hogy általános képe, tájékozottsága legyen az illető nemzeti civilizáció egészéről."¹⁰

5.1 A tájékozódást és a kultúra elsajátítását különböző tanórán kívüli tevékenységek is szolgálhatják. Magyar kulturális kör szervezésével pl. az irodalmon kívül más művészeti, kulturális területek megismertetésére is mód nyílik. Érdeklődő hallgatók számára fordítókört lehet szervezni, amellyel közelebb hozzhatjuk hozzájuk, személyes jellegűvé tehetjük a magyar irodalmat.

Fontos tájékozódási lehetőséget jelent a hallgatók számára a magyar újságok, kulturális folyóiratok olvasása is. Ahol lehetőség nyílik rá, a magyar rádió vagy esetleg a televízió adásai tovább tágíthatják az információ- és az élményszerzés lehetőségeit.

A tanszék a magyar kultúra bemutatása céljából az egyetem és más szervek segítségével magyar napokat, filmnapokat, irodalmi, zenei előadásteket szervezhet. Előfordul, hogy alkalom nyílik magyar írókkal vagy más alkotóművészekkel való találkozóra stb. Önálló kulturális programok szervezéséhez jó alkalmat szolgáltatnak a különböző magyar nemzeti ünnepek vagy egyéb nevezetes események, ünnepségek. Erre a magyar szakos hallgatók saját műsorral is készülhetnek.

Az egyetemen kívüli kulturális kapcsolatok és tevékenységek fontos, a fentiekkel összekapcsolódó lehetőségei a magyar kulturális intézetek programja, a magyar kulturális hetek rendezvényei, az adott országban /városban/ rendezett magyar zenei, irodalmi előadástek, színházi előadások, kiállítások, filmbemutatók stb. Elemi oktatási és művelődési érdek, hogy ezekről a hallgatókat tájékoztassuk, és lehetőség szerint azokon részt is vegyenek diákjaink. Ezeknek az eseményeknek a megbeszélése az oktatási folyamat szerves részét kell hogy képezze.

5.2 A magyarság jobb megismerését, a tanultak aktivizálását és elmélyítését segítik elő a magyar országai tanulmányi kirándulások, a nyári

egyetemi tanfolyamokon való részvétel, amelyek általában jelentős előrehaladást eredményeznek a hallgatók nyelvtudásában, kulturális, irodalmi ismereteiben és elősegítik a magyarsághoz, a magyar kultúrához való intellektuális és érzelmi kötődések kialakulását és erősödését.

Külön kellene szólni a hallgatók magyarországi rész-képzésének kérdéseiről, illetve a továbbképzés különböző lehetőségeiről. Ezek részletesebb tárgyalása azonban meghaladja az előadás kereteit, és így csak emlékeztethetünk fontosságukra.

6.0 Az előadásban a külföldi egyetemeken folyó irodalomoktatás általános kereteit, fontosabb jellemzőit és néhány szakmai-módszertani kérdését kívántam felvázolni azzal a szándékkal, hogy az elmondottakkal is elősegítsem a szakmai konzultációk és viták kibontakozását. Az áttekintéshez alapvetően az irodalomoktatással kapcsolatos publikációk és saját oktatói tapasztalataim jelentették a kiindulópontot. Sok lényeges kérdés elemzésére, érintésére itt nem volt mód, de talán sikerült érzékeltetni, hogy számos elméleti és gyakorlati probléma még tisztázásra, elemzésre vár. Szükség van az elért eredmények összefoglalására is, ami azonban még nem jelenti tétéles módszertan megfogalmazását. A szakterület hazai és külföldi művelőinek közös erőfeszítéssel kell elősegíteni a hungarológiai oktatás szakmai feltételeinek javítását, amelyhez szükség van minden hungarológus oktató tapasztalatára és közreműködésére.

(1986.)

1. 1974-ben a IV. lektori konferencián szerepeltek napirenden utoljára a magyar irodalom külföldi egyetemi oktatásának kérdései. A kép teljességéhez tartozik, hogy 1974 és 1981 között nem rendeztek lektori konferenciát.
2. 1986-ban 26 ország mintegy 90 egyetemén folyt valamilyen formában magyaroktatás.

3. Vö. Domokos Péter: A magyar irodalomtörténet oktatásának problémáiról; In: Magyartanítás külföldön, Művelődésügyi Minisztérium és KKI, Bp. 1969. Szerk.: Ginter Károly, p. 59.
4. Ruszinyák Mária: A magyar nyelv- és irodalomtanítás kapcsolatairól; In: Magyar nyelv külföldieknek, 5. szám, Művelődési Minisztérium és Nemzetközi Előkészítő Intézet, Bp. 1981. Szerk.: Giay Béla és Ruszinyák Mária, p. 102.
5. Uo. p. 103.
6. Vö. Szauder József: A magyar irodalom külföldön való oktatásának módszertani kérdéseiről; In: Magyartanítás külföldön IV., Művelődésügyi Minisztérium és Nemzetközi Előkészítő Intézet Bp., 1974., Szerk.: Ginter Károly, p. 28-29.
7. Donga György: A magyar irodalomoktatás a londoni magyar tanszéken; In: Magyartanítás külföldön IV., Művelődésügyi Minisztérium és Nemzetközi Előkészítő Intézet, Budapest, 1974., Szerk.: Ginter Károly, p. 51.
8. Uo. p. 52. /Kiemelés tőlem: G.B./
9. Fésűs András: Irodalmi műveink bemutatásának módszertani kérdései az idegenajkúaknak szóló magyartanításban; In: Magyartanítás külföldön IV., Művelődésügyi Minisztérium és Nemzetközi Előkészítő Intézet, Budapest, 1974., Szerk.: Ginter Károly, p. 38.
10. Klaniczay Tibor: A magyar filológia helyzete külföldön, In: Magyartanítás külföldön IV., Művelődésügyi Minisztérium és Nemzetközi Előkészítő Intézet, Bp., 1974., Szerk.: Ginter Károly, p. 7-8. /Kiemelés tőlem: G.B./